

ULUSAL KÜLTÜRÜMÜZÜN YAŞAM KAYNAĞI ARŞİVLERİMİZ

(*) Dr. Fatih RUKANCI

Ulusumuzun belleğini oluşturan arşiv belgelerimizin kültürümüzü anlama, tanıma, tanıtmaya, yaşatma faaliyetlerindeki vazgeçilmez rolü hakkında bazı açıklamalar. Kültür sözcüğü, bilindiği gibi Latince **colere** "ekin ekmek, yel',şirmek" fiilinin **cultus** "ekilen, ekilmiş" türevinden gelmektedir. Ne var ki, çağlar boyunca, değişik ülkelerde ortaya çıkan farklı akım ve yaklaşımlar kültür sözcüğüne bir çok farklı anlam yüklenmesine yol açmıştır. **Kültür**, belli bir topluluğun, kişiden kişiye veya toplumsal etkileşimi ortaya çıkardığı ve sürdürdüğü maddi ve/veya zihinsel yaşam tarzıdır. Varlık nedeni ve sonucu ise çevreye uyarlanma ya da giderek çevreyi kendi kuramsal amaçları doğrultusunda değiştirmektir; Kültür hem bir olgu hem de bir süreçtir. Kültürler hem birbirlerine benzer, hem de birbirlerinden farklıdır. Dolayısıyla kültür toplulukları kimliklerini öteki kültür topluluklarından farklı olmakla kazanmaktadır. Milli kültür ise: bir milletin tarihinden ortaklaşa alıp getirdiği iyi, doğru ve güzel şeylerin bütününe, teknik alandaki başarılarının da eklenmesiyle meydana gelir. Sanat, edebiyat, dil, din, hukuk, ahlak, çeşitli gelenek ve görenekler bu çerçevenin içerisinde yer alır. Bu bağlamda Türk Kültürü kavramından Türk Kavmi'nin tarih sahnesine çıkışından başlayarak günümüze dek süregelen, Türklerin yerleştikleri, yaşadıkları, bugünde yaşamakta oldukları yerlerde oluşturdukları, etkinliğini hala devam ettiren kültür anlaşılmalıdır. Türk Kültürü'nün ana kaynağının Orta Asya olduğu bilinmektedir. Türklerin İslam öncesi geliştirdikleri bu özgün kültürün Çin ve Hindistan gibi komşu ülkelerin kültürlerinden de etkilendiğini kabul etmek gerekir.

(*) A.Ü.DTCF Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Türkiye

İslamiyet in kabulünden sonra ise Müslüman Arap ve İran Kültürleri'nin

büyük etkisiyle yeni bir kültür bileşkesine ulaşıldığı da kuşkusuzdur. Böylece Türk Kültürü'nün genelde üç kaynağa dayandığı ortaya çıkmaktadır. Orta Asya-Komşu ülkeler (Çin, Hint)-İslam (Arap-tran) ve Batı kültürü olarak nitelediğimiz Avrupa.

Türk Kültürü'nün tarih içerisindeki seyrinde ve Osmanlı'daki zengin kültür birikiminin oluşumunda diğer kültürlerin etkisine kısaca değinmek gerekirse ana hatlarıyla şöyle bir tablo ile karşılaşmaktayız; Osmanlı'ya gelene dek yedi yüzyıllık bir birikim sağlamış olan İslam Kültürü son derece renkli, geniş, zengin ve görkemli bir kültürdü ve insanlığın kendinden önceki bütün birikiminden etkilenmişti. Eski Yunan, Mısır, Musevi ve Hıristiyan kültürleri, çeşitli uygarlıkların beşiği olan Akdeniz, içinde erimişlerdir. Ayrıca İslam , İmparatorluklarının kendi ürettiği kültür ile Endülüs'e dek uzanıp birleşimine yeni öğeler katmıştır. Bu kültür içinde Horasan'dan gelen Türkmenler, gazi-derviş geleneği çerçevesinde kendi katkılarını Osmanlı'ya iletmişlerdir. Bizans'ın alınması (İstanbul'un fethi), Galata bankerleri, Venedikliler, Cenevizliler ve Batı Roma ile İslam'ı iyice kaynaştırmıştır. Osmanlıyı tekil bir biçimde egemenliğinde tutan, böylesine zengin ve renkli bir kültürdür. Türklerde minyatürün gelişmesi, mimarının insanoğlunun sonsuza dek övünebileceği boyutlara ulaşması, şiirin ve müziğin tasavvuf ile koşut biçimde gelişmesi bu kültürel özelliğin sonuçları olarak gösterilebilir.

Bizler gerçekte dinimiz, ahlakımız, dilimiz, folklorumuz, bütün ortak duygularımız ve geleneklerimizle milletiz. Bir milletin başka milletlere ait din, ahlak, dil, sanat zevki gibi özelliklerini aynen taklit edemeyişi, yani onlara kendisini uyduramayışı kültüre ulusal bir karakter verir. Ulusal Kültür dediğimiz bu özellikler çürüyüp kaybolursa milletin de er geç dağılması kaçınılmazdır. Kültür, tarihleri yazılmamış, yazılanlar okunup tartışılmamış, kaynaklar benimsenmemişse, uzlaşmaz yorumlar da kaçınılmaz olmaktadır. Bugün kimlik bunalımı adı verilen sorun resmi tarihimizin hakkıyla ortaya koyulup bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Sözgelisi, okullarımızda okutulan tarih kitapları, Osmanlı Devletinin çöküşünü, belli bir dönemden sonraki padişahların çocuk, hasta ve deli olmasıyla açıklar. Yani padişahlar ergin ve sağlıklı olsalardı, Osmanlı

çökmeyecekti. Kimse fethedilmeğe razı değildi. Resmi tarihe göre herkes İslam Devleti' mi, yoksa Cumhuriyetten beri mi,? tümüne birden sahip çıkanlar küçük bir azınlıktı. Türk Kültürü'nü bütün değerleriyle tanımamız, aynı zamanda büyük Türk Milleti'nin milli varlığını ve diğer milletlerden farklı yönlerini daha yakından görüp öğrenmemiz için Türk Tarihi'ni dikkatle incelememiz gerekir. Bu sayede hem Türk'ün dil, din düşünce, sanat, örf ve ahlak özelliklerini eski çağlardan başlayarak incelememiz mümkün olacak, hem de bundan sonra yürünecek yola ışık tutulmasına imkan kazanılacaktır.

Millet olabilme ve kalabilmede kültür varlıklarının büyük yeri ve rolü vardır. Kültür varlıklarının önemli bir bölümünü de sahip olduğumuz arşiv belgeleri oluşturmaktadır. Arşivler bir ülkenin tapu senedi, bir milletin kimlik belgesi, hakları ve özellikleri ile geçmişinden bugüne bugünden yarınlarına bağlayan dayanağı, en değerli kültür hazinesidir. Dolayısıyla arşivler devletin ve fertlerin haklarını ve uluslar arası ilişkilerini belgeler ve korurlar. Tarihi, kültürel bir konuyu aydınlatmaya ve tespiti yararlar. Bu arada ait olduğu dönemin örf ve adetlerini, sosyal yapısını, kuruluşlarını ve bunlar arasındaki ilişkileri ortaya koyarak her türlü bilimsel araştırmaya da kaynaklık ederler.

Türk idare ve kültür hayatında, arşivlerin çok eskiye giden tarihi Orta Asya Türklüğü'ne kadar uzanmaktadır. Çok köklü bir tarihe ve zengin bir kültüre sahip olan Türk milleti tarihinin ve kültürünün arşivlerine de sahiptir. Ortaçağın en medeni milletlerinden biri olan Uygur Türkleri bulunmaktaydı. Sonraki dönemlerde Türk-İslam geleneğinde yazılı kağıda saygı gösterilmesi nedeniyle devlet işlemlerine ait yazılı belgelerin tamamı müsveddeler de dahil olmak üzere titizlikle korunmuştur. Osmanlı döneminde arşive verilen önemden dolayı "hazine-i evrak" adı verildiği de bilinmektedir. Türklerde arşiv fikrinin varlığı bugün sahip olduğumuz milyonlarca arşiv belgesiyle açıklanabilir. Orta Asya Türklüğü'nden günümüze kadar süregelen idare ve kültür hayatımız incelendiğinde tarih boyunca kurulan Türk Devletlerinin resmi belgeleri muhafazaya ve idari işlerde kullanmaya bugünkü tabirle arşivciliğe riayet ettikleri görülür. Bu an Savısının doğal bir sonucudur ki savaşlar, doğal afetler ve yangınlara rağmen sahip olduğumuz arşiv potansiyeli dünyanın en zengin arşivlerinden biri olma özelliğini taşımaktadır. Diğer yandan önceleri Osmanlı idaresi altında olan bütün Orta ve Yakın Doğu, Balkan ve bazı Akdeniz ülkelerini ilgilendiren belge ve defter kayıtlarının Osmanlı Hazine-i Evrakı'nda bulunması Türk Arşivleri'ne uluslar arası bir nitelik kazandırmaktadır. Osmanlı arşivleri bu zengin kimliği ile; menşei, mahiyeti, maddi değeri, ustası bilinmeyen bir müze eşyasını, bir saray mensubu tarafından yaptırılan fakat zamanla unutulup giden bir binayı, bir hal ıra eseri her cephesiyle açıklamaya, kaybolmuş bir kasrın, bir sarayın veya herhangi bir yapının teşkilatını, mefruşatını, şehzadelere, padişahlara çeşitli sebeplerle verilen hediyeleri, Osmanlı Tarihi'nin gizli ve yanlış bilinen taraflarını aydınlatmaya hizmet etmektedir.

Söz konusu Hazine-i Evrak içerisinde fethedilen ülkelerin arazisini tescil, toprağın mülkiyet ve tasarruf sistemini, vergi oranlarını göstermek

BALKANLAR'DA MÜSLÜMAN-TÜRK VARLIĞININ TARİHİ

BALKANLAR'DAKİ Türk varlığının başlangıcı, genel kanının aksine, Osmanlı döneminden çok öncelere dayanır. İlk olarak Hun Türkleri'yle başlayan bu mevcudiyet, Orta Asya'dan göç eden çeşitli Türk boylarıyla devam etmiştir. Bu topluluklar bölgenin kültürel gelişimine büyük katkıda bulunmuş ancak büyük çapta asimilasyona uğramışlardır. Örneğin Volga boylarında yaşayan ve Türkçe konuşan Bulgar Türkleri, Slavların içinde asimile olmuş ve bir Slav topluluğu olarak anılmışlardır.

Osmanlı dönemindeki İstanbul'u resmeden bir tablo

Balkanlar'ın Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethi, bölgede yeni ve parlak bir dönemin başlangıcı olmuştur. Yaklaşık 500 yıl süren bu iktidar döneminde bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı büyük bir gelişme göstermiştir. Günümüze kadar ulaşan kültür mirasının büyük bir kısmı bu dönemde inşa edilmiştir. Yine bu dönemde Türkler, Balkan topraklarında yaşayan çeşitli topluluklarla köklü bağlar kurarak bölgedeki Müslüman-Türk varlığını kalıcı hale getirmişlerdir.

Her dönemde büyük bir stratejik öneme sahip olan Balkanlar, Osmanlı Devleti'nin çöküşü ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra da bu önemini korumuş ve Türk dış siyasetinde önemli bir yer tutmuştur. Ancak bu tarihten itibaren bölgede yaşayan Müslüman-Türk toplulukları açısından yeni ve zorlu bir dönem başlamıştır. Etnik kökenlerinden veya dinlerinden dolayı uygulanan baskılar ve göçlere rağmen varlıklarını muhafaza etmeyi başaran bu soydaş ve dindaşlarımız, günümüzde kısmen de olsa bazı sıkıntıları aşmış ve yeni imkanlar elde etmişlerdir. Şimdi, Balkanlar'daki Müslüman-Türk varlığının bu uzun tarihini daha yakından inceleyelim.

1.1.Osmanlı'dan Önceki Dönem

Hazar denizinin kuzeyindeki steplerde hüküm süren Hun Türkleri, Balkanlar ve Avrupa'ya ilk ayak basan Türkler'dir. 4. yüzyılın başından itibaren batıya doğru ilerleyen Hunlar, 376 yılında Volga nehrini geçerek Balkanlar'da yerleşmeye başlamıştır. İlerleyen yıllarda Hun İmparatoru Attila liderliğindeki ordular Fransa ve İtalya'ya kadar ulaşmışlardır. Ancak bu ilerleyiş uzun sürmemiş, Türk boyları kısa süre içinde eski etki ve güçlerini kaybetmişlerdir. Özellikle Slav göçlerini takip eden dönemde Türk boyları bölge halkının arasında asimile olmuştur.

Türkler'in Balkanlar'la olan ilişkisi Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu İmparatorluğu dönemlerinde de devam etmiştir. Bölgede Müslüman toplulukların oluşumu da bu dönemde başlamıştır. Özellikle II. Keykubat zamanında Bizans yönetimiyle iyi ilişkiler kurulmuş, Dobruca bölgesine Sarı Saltuklu

Türkleri yerleştirilmiştir. Bu Müslüman Türk gruplar buldukları bölgede İslamiyetin yayılmasına katkıda bulunmuşlardır. **Saltukname** adlı ünlü eser bu çalışmalarını konu edinmektedir.1

"İstanbul'da Yelkenliler", duralit üzeri yağlıboya, Salvatore Colacicco

13. yüzyıla kadar Balkanlar'da yaşayan Türk toplulukları burada Orta Asya'dan getirdikleri kültüre ait derin izler bırakmışlardır. Yapılan arkeolojik kazılarda Hunlara ait kazan, kupa, tas, deri aksesuar gibi çeşitli gündelik eşyalar ve silahlar bulunmuştur.2 Özellikle Bulgaristan'da yaşayan ve "Eski Bulgar Türkleri" olarak adlandırılan gruplar zengin bir edebiyat mirası bırakmışlardır. Ponta Bulgarları, Gagavuz Türkleri, Kuman ve Kıpçaklar Türk folklorunu bu bölgede yaşatmış ve yaygınlaştırmışlardır.

Kısacası Türkler, Osmanlı İmparatorluğu bölgeye hakim olmadan çok önce Balkanlar'a yerleşmiş ve bölgenin etnik, sosyal ve kültürel yapılanmasında önemli bir rol oynamışlardır. Bu etki bölgenin adetlerine, geleneklerine ve hatta yemeklerine kadar günlük yaşamın bütün alanlarına yansımıştır.

Balkanlar'da gerçek anlamda Müslüman-Türk varlığının doruk noktasına ulaşması ise 13. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun fetihleriyle gerçekleşmiştir.

1.2. Osmanlı Döneminde Balkanlar

13. yüzyılın sonlarında Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla Anadolu'da birçok beylik kuruldu. Bunlardan biri olan Osmanlı Beyliği, kısa bir süre içinde Eskişehir, Bilecik, İnegöl ve Bursa'yı fethederek Osmanlı Devleti'ni kurdu ve Anadolu'daki otorite boşluğunu doldurdu. Aynı dönemde, Moğol baskısından kaçan Türkmenlere de kapılarını açan Osmanlı Devleti, 14. yüzyıldan itibaren Batıya doğru fetihler yapmaya başladı.

Osmanlı Ordusu 1321 yılında Mudanya'yı alarak Rumeli topraklarına ayak bastı. 1345 yılında Karesi Beyliği'nin fethiyle Rumeli'ye geçiş kolaylaştı. Bu tarihten itibaren Türkmenler, başta Trakya olmak üzere Balkan topraklarına yerleştirilmeye başlandı.

Ayvazovski'nin "İstanbul Manzarası" isimli yağlıboya tablosu

1352'de, tahtı ele geçirmek için Osmanlılardan yardım alan Bizans İmparatoru Kantakuzenos, bu yardımın karşılığı olarak Çimpe kalesi ve çevresini Orhan Gazi'ye bıraktı. Bu bölge, Süleyman Paşa'nın önderliğinde Balkanlar'a yayılmak için önemli bir üs olarak kullanıldı. Anadolu'dan getirilen kuvvetler bu bölgeye yerleştirildi ve Osmanlı'nın Rumeli'deki varlığı kalıcı hale getirildi. Dönemin tarih kayıtlarına göre başta Bolayır ve Malkara olmak üzere, bölgede, Bulgurlu, Esendük, Şeyh Halil, Kara Ahi gibi Türkçe isimler taşıyan çok sayıda köy ve yerleşim yeri kurulmuştu.³

1361 yılında Edirne'nin fethi, Balkanlar'da Osmanlı için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Kısa süre sonra devletin merkezi buraya nakledilmiş ve fetihlere ağırlık verilmiştir. Bu fetihlerde özellikle Evrenos Gazi, Hacı İlbeyi gibi akıncı beylerinin çok önemli faaliyetleri olmuştur.

I. Murat, 1363 yılında Filibe'yi fethetmiş ve Türkmen göçünü hızlandırmıştır. Bizans topraklarının fethedilmesi üzerine Papa'dan yardım isteyen Bizans, bir Haçlı ordusu kurulmasına ön ayak olmak istemiş ancak bu çabalar sonuçsuz kalmıştır. 26 Eylül 1371'de yapılan savaşta Sırlar yenilgiye uğratılmış, bu sayede Batı Trakya ve Makedonya'nın yolu açılmıştır. Bu dönemde Vardar'ın doğusu ele geçirilmiş, 1372'de Selanik önlerine gelinmiştir. Daha sonra sırasıyla Sofya, Manastır, Pirlepe, Ohri ve 1386'da Sırbistan'ın anahtarı olan Niş, 1389 ise Sırbistan fethedilmiştir. 1392 yılında Üsküp'ün ele geçirilmesinin ardından bu şehir ve çevresi, Osmanlı Devleti'nin en önemli uç merkezlerinden biri haline gelmiştir. 1430 yılında Selanik'in fethinden sonra Semendire de Osmanlı topraklarına katılmıştır.

1448 yılında II. Kosova Savaşı'nın kazanılması, Balkanlar'daki Osmanlı hakimiyetini güçlendirmiştir. 1453 yılında İstanbul alınmış ve Fatih Sultan Mehmed döneminin sonuna gelindiğinde Yunanistan, Sırbistan, Arnavutluk ve Bosna dahil olmak üzere Balkanlar'ın neredeyse tamamında hakimiyet kurulmuştur. 1521 yılında Sultan Süleyman Belgrad'ı ele geçirerek Macaristan'a giden yolu açmıştır.

Osmanlı Devleti'nin gerçekleştirdiği bu büyük çaplı fetihlerin ardından, Balkanlar'da büyük bir Müslüman-Türk nüfusu oluşmuştur. Sadece Müslüman ve Türk gruplar değil, hakimiyet altında olan bütün Balkan ulusları, Osmanlı yönetimi altında parlak bir dönem geçirmişlerdir. Osmanlı'nın adil bir yönetim uygulaması, halkın dinini, malını, canını, namusunu güvence altına alması, hakim olduğu bölgelerde imar çalışmalarına önem vermesi farklı halkların barış içinde birarada yaşamasını sağlamıştır.

İstanbul'un Fethi

Bu mutlu dönem, 19. yüzyılın başından itibaren yerini karmaşaya bırakmış, ulus devletlerin kurulmasına kadar geçen süreçte büyük savaşlar yaşanmış, büyük can ve mal kaybı olmuştur. Çeşitli ideolojik-etnik çatışmalar sadece Müslüman-Türk grupları değil, Balkanlar'da yaşayan birçok ulusu olumsuz yönde etkilemiş, önemli yaralar açılmasına sebep olmuştur.

Fransız İhtilali'ni takip eden dönemde, aşırı milliyetçilik akımlarının etkisi altına giren Balkan ulusları, Osmanlı yönetimine karşı, peş peşe isyanlar başlatmış ve kendi ulus devletlerini kurmuşlardır. Bu dönemde, tersine bir göç yaşanmış, Balkan Türkleri'nin büyük bir kısmı Anadolu'ya dönmek zorunda kalmışlardır. Ancak bütün bu göçe rağmen, Balkanlar'da hatırı sayılır miktarda Müslüman-Türk nüfusu kalmış, bu gruplar Anavatan'la olan bağlarını koparmamışlardır. Osmanlı'nın yıkılmasından sonra da Balkanlar ve Balkan Müslüman-Türk halkları, Türk dış politikasının en önemli konularından biri olmuştur.

1.3. Osmanlı Yönetim Anlayışı

Osmanlı Devleti, hakimiyet kurduğu tüm bölgelerdeki halklara iyi davranmış, onların haklarını yaşadıkları yerlerde korumuştur. Bu bölgelerin yerel askeri güçleri, Osmanlı egemenliği altına girmeye teşvik edilmiş ve daha sonra sancaklarda Hıristiyan tımar erleri olarak görevlendirilmişlerdir. "İstimalet" adı verilen bu uzlaştırıcı politikaya göre, bölge halkının gönlü kazanılmış, adalet ve hoşgörüye dayanan yönetimin bir parçası olarak bu halklara din ve vicdan hürriyeti tanınmıştır. Yine aynı politikaya uygun olarak yerel halka karşı şefkatli bir üslup kullanılmış, asla baskıcı ve zorlayıcı bir politika izlenmemiştir. Özellikle dini Ortodoks olan Rumeli halklarını, dönemin Katolik Kilisesi'nin baskısından kurtarmaları, Türkler'in kurtarıcı olarak tanınmalarını sağlamıştır.⁴

Osmanlı'nın bölgedeki farklı etnik kökene ve dine sahip olan halklara gösterdiği hoşgörü ve adalet, bu milletler tarafından da ifade edilen bir gerçektir. 12 Şubat 1867 tarihli bir metinde, Bulgarların 500 yıllık Osmanlı idaresi boyunca ne kadar huzurlu ve güvenli bir hayat yaşadıkları, benzer bir ortamı dönemin diğer milletlerinin idaresinde bulmalarının mümkün olmadığı şöyle ifade edilmektedir:

Bulgar Milleti kulları beş yüz seneden beri Osmanlı idaresi altında mesut olarak yaşamaktadırlar. Bu süre zarfında mal, can ve dinleri fesatçıların ve kötülük peşinde olan kişilerin tecavüzünden muhafaza edilmiştir. Halbuki diğer memleketlerde yaşayan güçsüz ve fakirler, zenginlerin saldırılarına ve zulmüne maruz kaldıkları gibi kendilerine her türlü haksız muamele de reva görülmüştür. Zira Osmanlı idaresi altında yaşayan kuvvetliler tarafından güçsüzlere hiçbir şekilde eziyet edilmemiş, güçlüler ve zayıflar devletin bahsettiği adalet ve hakkaniyetten aynı nisbette faydalanmışlardır. Osmanlı idaresindeki Hıristiyanlar arasında din ve mezhep farkı gözetilmeyerek hepsine eşit muamele edilmiştir.⁵

Osmanlı Devleti dünya tarihinin en uzun ömürlü ve en büyük devletlerinden biri olmuştur. Osmanlı'yı böylesine etkili ve görkemli kılan, (üstün askeri gücünün yanı sıra) idaresi altındaki milletlere tanıdığı haklar ve yöneticilerinin adalet, hoşgörü gibi güzel özellikleridir.

Pan-Slavizm propagandasından etkilenerek Rusya'ya göç eden Bulgarların 30 Ocak 1862'de Osmanlı Devleti'ne geri dönebilmek için padişaha yazdıkları mektup, Osmanlı'nın Balkanlar'da inşa ettiği nizama ifade eden bir başka örnektir:

Ecdadımız Osmanlı idaresi altında rahat ve her türlü nimet ve adaletle dolu bir hayat sürmüşler iken bizler, Rusya'ya gitmekle yazık ki bir tuzağa düşmüş olduk. Saf insanlar olduğumuz için aleyhimize tertiplenen bu hareketin sonunu düşünmedik ve bu işi bilerek yapmadık... Gece gündüz pişmanlık gözyaşları döküyoruz. Zira burada hiç kimse yüzümüze bakmıyor... Bizler gibi kandırılan Bulgar hemşehrilerimizle birlikte affedilerek tekrar Osmanlı topraklarına dönebilmemiz hususunu niyaz ederiz.⁶

Osmanlı İmparatorluğu'nun gayrimüslimlere olan hoşgörüsü, ilerleyen yüzyıllarda da sürmüştür; İspanya'daki Engizisyon vahşetinden kaçan Yahudiler, güvenlik ve hoşgörüyü Osmanlı topraklarında bulmuşlardır. Bu hoşgörünün kaynağı ise, Kuran ahlakıdır. Allah Kuran'da Müslümanlara; Kitap Ehli'ne, yani Yahudi ve Hıristiyanlara karşı iyilikle davranmalarını emretmiştir:

İçlerinde zulmedenleri hariç olmak üzere, Kitap Ehliyle en güzel olan bir tarzın dışında mücadele etmeyin. Ve deyin ki: "Bize ve size indirilene iman ettik; bizim İlahımız da, sizin İlahınız da birdir ve biz O'na teslim olmuşuz." (Ankebut Suresi, 46)

Osmanlı'da günlük yaşamı konu alan bir yağlıboya tablo

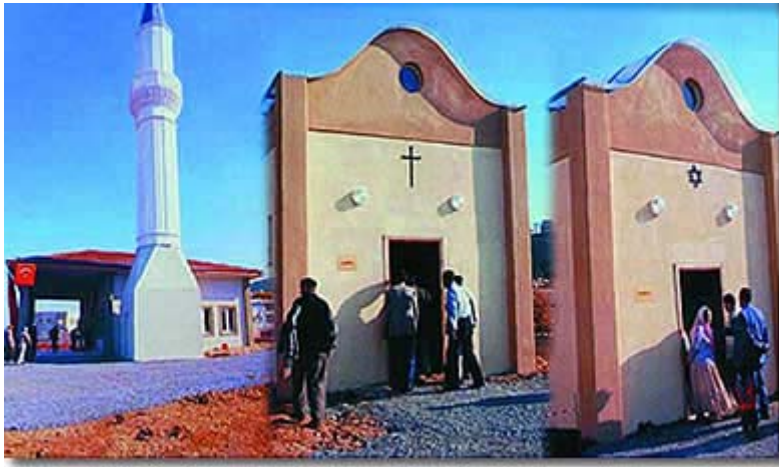
Bu şuurla hareket eden Osmanlı yöneticileri, tüm tarihçilerin kabul ettiği örnek bir hoşgörü sergilemişlerdir. Yeni fethedilen bölgelerdeki halkın sıkıntılarının giderilmesi, Osmanlı'ya duyulan sempatiyi de artırmıştır. Yine bu bölgelerde Hıristiyanların örflerine ve idare şekillerine de dokunulmamıştır. Dahası Osmanlı yönetimi halkın önceki yönetime ait vergi yükünü azaltacak düzenlemeler yapmış, keyfi uygulamalara son vermiştir.⁷

Bu dönemde, Osmanlı Devleti sistemli bir iskan politikası uygulamış ve uzun yıllar boyunca Anadolu'dan Balkanlar'a yapılan Türkmen göçleri sayesinde, başta Rumeli

olmak üzere Balkanlar'ın büyük bir kısmı Türk yurdu haline gelmiştir. Bu göçlerle ilgili olarak birçok tarihi kayıt bulunmaktadır. Osmanlı tarihçisi Mehmet Neşri'nin düştüğü kayıtlardan biri şu şekildedir:

...Süleyman Paşa Rum-iline geçti, evvel atası Orhan Gazi'ye haber gönderdi. "Kim devletli sultanımın himmetiyle Rum-ilini fethetmeye sebep olundu, küffarın gayrette zebunluğu vardır", dedi. Ve "bu tarafta feth olan hisarlarda konmağa çok adam gerek, lütf edip yarar yoldaş gönderesiniz", dedi. Orhan Gazi dahi bu sözü işitip ferahnak oldu. Karesi vilayetinde göçer Arab olurdu. Göçer evlerle gelmişlerdi. Anda olurlardı. Anları Orhan Gazi sürüp Rum-iline geçirdi. Bir zaman Gelibolu nevahisinde sakin oldular... Yevmen fe-yevmen durmadan feth içinde oldular. Ve bu taraftan Karesi vilayetinin halkı dahi gelir oldular ve gelenler yurt tutup gazaya meşgul oldular...⁸

Bu göç hareketi daha çok şimdiki Bulgaristan yönünde gerçekleşmiş, Varna'dan Tuna'ya uzanan bölgede çok sayıda Türk yerleşim bölgesi kurulmuştur. Bir çeşit tapu-kadastro defteri olan "mufassal tahrir defterleri"nin kayıtlarında bu köyler Türkçe isimleriyle ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Osmanlı Devleti, hakimiyet kurduğu tüm bölgelerdeki bölge halkının gönlünü kazanmış, adalet ve hoşgörüye dayanan yönetiminin bir parçası olarak bu halklara din ve vicdan hürriyeti tanımıştır.

Özellikle Yıldırım Beyazıt döneminde göç hareketi hızlanmış, bölgeye yapılacak yerleşimlerde büyük teşvikler uygulanmıştır. Bu çerçevede göçerlere zengin topraklar, aşiret olarak göçerlere yurtluk, tımar gibi ayrıcalıklar sağlanmıştır. 15. yüzyılda, Trakya, Bulgaristan ve Makedonya tamamen Türk hakimiyeti altına girmiştir.

Bu dönemde yerel halk arasında İslamiyet yayılmaya başlamış, Hristiyan köylerinde yaşayan ve İslam'ı seçen köylüler, nüfus kayıtlarına baba adlarını Abdullah olarak düşmüşlerdir.⁹ Bir süre sonra, Serez, Filibe, Babadağ, Elbasan, Saraybosna, Silistre, Üsküp, Priştine, Kırçova, Gostivar ve Kalkandelen gibi önemli yerleşim yerleri birer Türk şehri haline gelmiş, bu şehirlerde yaşayan gayrimüslim halkın büyük bir çoğunluğu İslam dinine geçmiştir.¹⁰ 16. yüzyılda Üsküp ve Manastır nüfusunun % 65-70'i, Niğbolu ve Tırnova'nın % 50'si, Vidin, Sofya ve Filibe'nin % 70'i Müslümanlardan meydana gelmiştir.¹¹

Osmanlı yönetimi, bu bölgelerde iskanla birlikte imar çalışmalarına da önem vermiş, Balkanlar baştan sona han, hamam, cami, köprü, medrese gibi Osmanlı eserleriyle donatılmıştır. Bu huzur ve refah dolu dönem 19. yüzyıla kadar devam etmiştir.

- 1 Balkanlar'daki Türk Kültürünün dünü-bugünü-yarını, Uludağ Üniversitesi yayınları, Hazırlayan: Hasan Basri Öcalan, s.145-146 ↑
- 2 Ali Ahmetbeyođlu, Avrupa Hun İmparatorluğu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s.137 ↑
- 3 Halil İnalçık, Osmanlı, Cilt I, Ankara 1999, s.64 ↑
- 4 H.A. Gibbons, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, s.112 ↑
- 5 Başbakanlık Arşivi, Bulgaristan İdare Katalođu, nr. 89 ↑
- 6 Başbakanlık Arşivi, Bulgaristan İdare Katalođu, nr. 79 ↑
- 7 Halil İnalçık, "Rumeli" Cilt IX, s.760 ↑
- 8 Mehmed Neşri, Kitab-ı Cihan-nüma I, Ankara 1987, s.182-183 ↑
- 9 Halil İnalçık, "Türkler ve Balkanlar", İstanbul 1993, s.20 ↑
- 10 Hasan Kaleshi, "Türkler'in Balkanlar'a Giriş ve İslamlaştırma", 1981, s.190-192 ↑
- 11 Balkan Türkleri, Asam Yayınları, Ankara 2003, s.15 ↑